

NOVI PRILOZI O CRKVI GOSPE OD POJIŠANA U SPLITU

Arsen Duplančić

UDK 726.54 (091) (093): 930.255] (497.5 Split)

Izvorni znanstveni rad

Arsen Duplančić

Arheološki muzej u Splitu

U članku se objavljuju do sada nepoznati podaci o crkvi Gospe od Pojišana iz XVII. i XVIII. st., donose nacrti natpisâ i labirinta na pročelju crkve te sarkofaga J. Bondumerio u unutrašnjosti. Osim toga, govori se o pokušaju izgradnje franjevačkog samostana kraj crkve početkom XVIII. st., a u prilogu je dan inventar crkve iz 1693.

Tijekom stoljeća crkva Gospe od Pojišana doživjela je razne promjene, od kojih su neke više, a neke manje dokumentirane. Iz najstarijeg razdoblja, iz ranog srednjeg vijeka, sačuvan je tek dio arhitrava oltarne pregrade predromaničkog stila.¹ Gotičkom pak razdoblju pripadaju dva uska prozora na južnoj strani zvonika² koji su tu uzidani prigodom njegove gradnje u drugoj polovini XIX. stoljeća.

Kakva je bila prvotna crkva ne znamo, ali se iz vizitacija splitskog nadbiskupa Ivana Dominika Malquota de Serafinisa 1578., biskupa Agostina Valiera 1579. i Michielea Priulija 1603. godine naslućuje da je bila mala.³ Nadbiskup Malquot, zvani Foconije, vrlo je štur u opisu i samo kaže da oltar treba prikladnije urediti te nabaviti veći kalež i novi misal.⁴ Kada ju je pohodio Valier, u njoj se nalazio posvećeni oltar s ikonom Gospe s mnogim srebrnim zavjetnim darovima, zatim dva drvena pozlaćena anđela, dva mjedena svijećnjaka i srebrni kalež s patenom. Od ruha su zabilježena dva palija (jedan od crnog zambelota i jedan od svile), planita od bijele tele s naglavnikom i stolom, parament (košulja, naglavnik i pâs)

¹ Ž. RAPANIĆ, *Ranosrednjovjekovni latinski natpisi iz Splita*, Vjesnik za arheologiju i historiju dalmatinsku LXV-LXVII/1963-1965, Split 1971, str. 281-283 sa crtežom natpisa. Fotografiju arhitrava vidi u A. DUPLANČIĆ, *Gospina crkva na Pojišanu do početka XX. stoljeća*, Svetište Gospe od Pojišana (u daljem tekstu: Svetište), Split 1993, str. 9. Drugo izdanje ovog zbornika objavljeno je 1994.

² F. OREB, *Crkva i samostan Gospe od Pojišana od početka ovog stoljeća do danas*, Svetište, str. 21.

³ A. DUPLANČIĆ, *Iz prošlosti crkve Gospe od Pojišana*, Kulturna baština 9-10, Split 1979, str. 19-20.

⁴ Arhiv HAZU - Zagreb, sign. II. d 81, str. 9v.

te tri oltarnika. Bio je tu i jedan novi reformirani misal. Na prozorima je trebalo postaviti zatvore, staviti križ na oltar, učvrstiti podnožje kaleža i nabaviti još jedan parament. U crkvi se često služila misa, a bratovština ju je davala svake nedjelje.⁵

Do proširenja crkve, odnosno temeljite obnove, došlo je 1607., a posvećenje je obavljeno 1618. Radovi su započeli u vrijeme kada je Splitom harala kuga, a na čelu grada bio knez i kapetan Marino Bondumier (1605-1608). On se veoma zauzeo u borbi protiv opake bolesti,⁶ ali i za gradnju Gospina svetišta u kojem je sahranjena njegova kći Jelena, umrla upravo od kuge. Zato se taj zahvat i Bondumierovo zalaganje doimlju kao ispunjenje zavjeta grada Splita i samog kneza. U spomen na gradnju bila je iznad ulaza u crkvu, s vanjske strane, postavljena ploča s tekstom:⁷

MARINUS BONDUMERIO COMES
ET CAPITANEUS SPALATENSIS
TEMPLUM HOC AD HONOREM
ET GLORIAM BEATAE MARIAE
VIRGINIS A FUNDAMENTIS
AMPLIANDUM CURAVIT

Ispod nje, na obodu lunete, bila je uklesana godina 1607. dok se u polju lunete nalazio natpis o posvećenju crkve Marijinom uznesenju 1618.: *Ad Honorem Beatissimae Virginis Assumptae Sfortia Ponzonus Archiepiscopus Spalatensis dedicavit Anno Domini MDCXIX Dominica II Junii.*⁸

Opisani raspored poznat nam je zahvaljujući crtežu što ga je 1718. izradio pukovnik inženjer Giovanni Battista Camozzini po nalogu generalnog providura A. Moceniga III.⁹ Na tom prikazu pažnju posebice privlači labirint s natpisom

⁵ Vatikanski arhiv, S. Congr. Concilii, Visit. ap. 57, str. 59v-60.

⁶ G. NOVAK, *Povijest Splita* II, Split 1961, str. 116. Isti, *Mletačka uputstva i izvještaji* VI, Zagreb 1970, str. 178.

⁷ Ploča s natpisom koja je danas u unutrašnjosti crkve, s desne strane ulaza, nije izvorna. Isklesana je 1871. i tada je Marinovo ime napisano kao Martin. (Nadbiskupski arhiv - Split /dalje NAS/, pozicija 145, I. dio, godišnji obračun za 1871., račun altariste Francesca Montija od 29. srpnja.) Natpis je objavljan već nekoliko puta. J. ČUDINA (*Chiudina*), *Santuario della Beatissima Vergine Maria di Poisan presso la città di Spalato in Dalmazia*, Venezia 1887, str. 51. A. CRNICA, *Naša Gospa od Zdravlja i njezina slava*, Šibenik 1939, str. 19. A. DUPLANČIĆ, n. dj. (3), str. 20.

⁸ Toga natpisa više nema, a nije bio poznat ni Čudini kada je 1887. pisao knjigu o svetištu. Sačuvano je nekoliko njegovih prijepisa koji se međusobno razlikuju u detaljima od kojih je bitna ona iz jednog rukopisa u Zagrebu gdje umjesto druge nedjelje lipnja piše treće nedjelje. Do sada je objavljen u A. CRNICA, n. dj. (7), str. 19 i u A. DUPLANČIĆ, n. dj. (3), str. 24. Čitanje koje se ovdje donosi je prema spisu iz NAS, Kaptolski arhiv Split (dalje KAS), br. 158, str. 3-3v. Drugi prijepis je također u KAS, br. 60, str. 5. Postoji i u opisu vizitacije nadbiskupa I. L. Garagnina iz 1766. NAS, S, br. 83.

⁹ NAS, KAS, br. 66, str. 36v. Crtež je datiran u Splitu 3. V. 1718., a potpisan je samo s "G.B.C. Ingegner". Da se radi o Camozziniju znamo iz pisanja A. CRNICE (vidi bilj. 7). O Camozziniju vidi A. DUPLANČIĆ, *O Mihovilu Luposignoliju, vojnim inženjerima i mjernicima u Dalmaciji u 18. stoljeću*, Prilozi povijesti umjetnosti u Dalmaciji (dalje PPUD) 29, Split 1990, str. 261, 264. J. KOVAČIĆ, *Mjernik i graditelj Giovanni Battista Camozzini*, Kulturna baština 24-25, Split 1994, str. 85-102.

U unutrašnjosti crkve, iznad ulaznih vrata, bila je drvena greda, a poviše nje natpis na bijelom kamenu i sarkofag s posmrtnim ostacima Bondumierove kćerke Jelene. To se vidi na Camozzinijevu crtežu i, još bolje, na jednom nacrtu iz 1769. čiji je autor vjerojatno mjernik Petar Kurir.¹⁴ Tekst je na Jeleninom sarkofagu glasio:¹⁵

HELENAE MARINI BONDUMERIO PRAETORIS
SPALATENSIS FILIAE PESTE INTEREMPTAE
OSSA HIC IACENT

U svezi s njim bio je natpis koji se nalazio ispod, a danas je ugrađen u pod crkve uz oltar Gospe od Karmela:¹⁶

HEU DARE IAM NATAE LACHRYIMAS CESSATE PARENTES
ASTRA TENENT ANIMUM CAETERA MARMOR HABET
LAEDERE NAM TENERAE POTUIT BENE MEMBRA PUELLAE
PESTIS VERUM ANIMUM LAEDERE NON POTUIT

Nadgrobnni spomenici i rake na zidovima crkava nisu česti u Dalmaciji, za razliku od Italije i same Venecije gdje su brojni i veliki poput onih u crkvi San Giovanni e Paolo i Santa Maria Gloriosa dei Frari.¹⁷ U Splitu je poznat samo sarkofag kćeri kralja Bele IV, koji je u XIV. st. postavljen iznad ulaznih vrata katedrale.¹⁸ S kraja XIV. st. bio je spomenik nadbiskupa Nikole Matafarija u zadarskoj stolnici koji je postojao do 1782. kada je uklonjen.¹⁹ U Trogiru se nalazi grobnica Ivana Sobote iz 1469. (Sv. Dominik)²⁰ dok u Zadru imamo tri spomenika: Marinu

¹⁴ Archivio di stato - Venezia, Provveditori alla sanità, busta 452. Slovimu su označeni: "A Il lume della Porta della Chiesa della B.V. di Poisan. B Il Trave di Legno di dentro sopra la Porta stessa. C Iscrizione in Placa di Pietra Bianca. D Arca con cornicione di sopra tutta di un pezzo". Širina vrata iznosila je 3 stope i 5 unča, a visina 5 stopa i 4 unče. Sudeći po rukopisu, nacrt je izradio Petar Kurir.

¹⁵ I ovaj je natpis ponovno islesao 1871. altarist Monti. (Vidi bilj. 7.) Danas ga, međutim, nema.

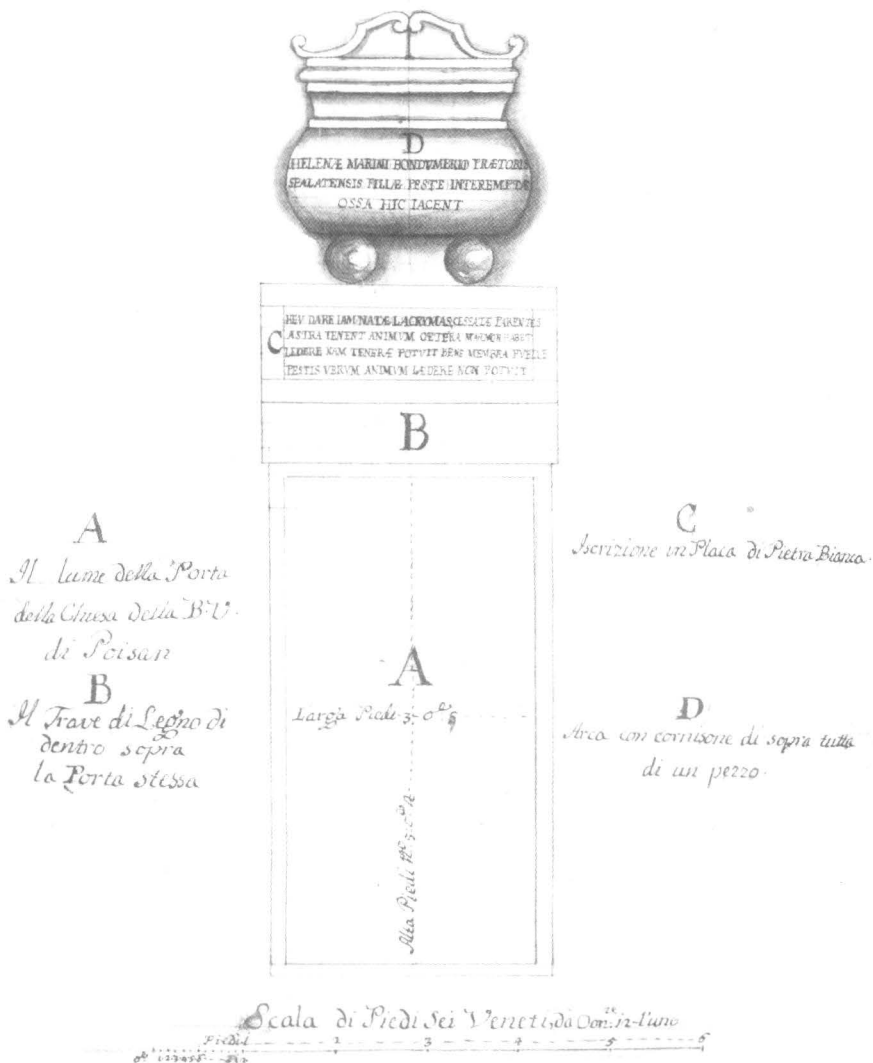
¹⁶ Oba natpisa već je objavio J. ČUDINA (n. dj. /7/, str. 50), a zatim prema jednoj "Stampi" A. CRNICA (n. dj. /7/, str. 20). Tekst sa sarkofaga sačuvan je u dva prijepisa: NAS, KAS, br. 60, str. 4v; br. 158, str. 3. Od starih natpisa u crkvi postoji još samo onaj posvećen Francescu de Therriju, tu pokopanom, koji je dao postaviti njegov sin 1770. NAS, KAS, br. 80, str. 80-80v: zapisnik sastanka bratovštine Gospe od Pojišana od 27. V. 1770. koja je ponovno raspravljala o molbi potpukovnika de Therrija (prethodno je o tome bilo govora na skupštini 12. svibnja). J. ČUDINA, n. dj. (7), str. 51-53; on navodi samo skupštinu od 12. svibnja i uz de Therrijevo prezime donosi titulu konte koje nema u splitskom dokumentu i gdje stoji oznaka njegova vojničkog čina "III[ustrissi]mo Sig[no]r Ten[en]te Co[lone]llo de Terri da Zara".

¹⁷ G. FERRARI, *La tomba nell'arte italiana*, Milano, bez god. V. SERRA, *Tutta Venezia*, Firenze 1988, str. 96-99.

¹⁸ LJ. KARAMAN, *Sarkofag kćeri kralja Bele IV u Splitu*, Zbornik Camille Lucerne, Graz 1938, str. 72. Moguće je da je prigodom rušenja i pregradnje pojedinih splitskih crkava nestao još neki ovakav spomenik.

¹⁹ N. KLAJČ - I. PETRICIOLI, *Zadar u srednjem vijeku do 1409*, Zadar 1976, str. 517, tab. LXI.

²⁰ LJ. KARAMAN, *Umjetnost u Dalmaciji XV. i XVI. vijeka*, Zagreb 1933, str. 85, sl. 38.

Kurirov (?) crtež natpisa i sarkofaga

Zorziju iz 1675. (Sv. Krševan), Šimunu Fanfogni iz 1707. (Sv. Marija) i Giovanniju Francescu Rossiniju iz 1764. (Sv. Šimun).²¹ U zidu je šibenske katedrale grobnica biskupa Jurja Šižgorića iz 1453. i sarkofag biskupa Ivana II. Lucića Stafilea iz 1557.

²¹ K. PRIJATELJ, *Spomenici Zadra XVII i XVIII st.*, Zadar - Zbornik, Zagreb 1964, str. 575-578. T. Raukar [i dr.], *Zadar pod mletačkom upravom 1409-1797*, Zadar 1987, str. 553, tab. XLI.

godine,²² a u korčulanskoj stolnoj crkvi sarkofag biskupa Tome Malumbre s početka XVI. st.²³

Postavljanje sarkofaga Bondumierove kćerke na istaknutome mjestu i njegova grba iznad kapele tj. apside²⁴ u skladu je s kneževim zalaganjem za proširenje crkve. O tome govore navedeni natpis i jedna izjava što ju je oko 1630. dao čuvar svetišta (pustinjak) Stjepan Stipašinić.²⁵ Bondumier je pomogao crkvi određivši neke kazne u njenu korist, odnosno da osudenci rade na izgradnji, a od svog novca dao je za nabavu greda za krov.²⁶ Drugi značajan donator bio je Duje Urmaneo²⁷ koji je darovao 50 dukata što su upotrijebljeni za vapno. Dovršivši crkvu prilozima vjernika i svojom ušteđevinom, Stipašinić je prikupljenim milostinjama dao podići glavni oltar te oltare Gospe od Karmela i Navještenja kojemu je doprinis od pet dukata dao spomenuti Duje Urmaneo.

Od milodara su nabavljeni predoltarnici, oltarnici, ruho i drugi uresi te željezna rešetka za koju je utrošeno 250 dukata. Za kupolu Gospine slike upotrijebljene su 52 unče srebra i 10 zlatnih prstena, a za strop je plaćeno blizu 200 dukata. Iznos od 80 reala za srebrnu lampu darovao je gradski knez Giovanni Francesco Venier (1624-1626). Novac za pločnik dali su jedan kamerlengo i Frane Capogrosso dok su vapno i majstori plaćeni milostinjama, kao i pločnik ispred crkve te izrada široke ceste do nje. Klupe i drugo što se nalazilo u crkvi također je nabavljeno milodarima, a bratovštini je pripadala samo pala tj. postolja za Gospinu sliku.²⁸

Iz Stipašinićeve izjave vidimo da je crkva nakon dovršene izgradnje imala tri oltara i da je bila opremljena na odgovarajući način. Početkom 1612. spominje se da je bratovština Gospe od Pojišana imala 87 srebrnih pozlaćenih čavala (3 1/4 6 unča), 16 srebrnih okvira (8 1/4 unča), 4 izrađena predmeta (*peci lavorati*) (14 3/4 1/2 unča), 2 izrađena predmeta sa zvijezdom (16 unča) i jednu srebrnu kuglu s križem (9 1/2 unča), te da su majstoru Alvizu de Lupisu isplaćene 122 lire za izradu kupole Gospine slike.²⁹ Za glavni oltar nabavljeno je 1620. od mletačkih

²² K. STOŠIĆ, *Katedrala u Šibeniku*, Šibenik 1926, str. 17. Sarkofag je na zidu lijevo od ulaza u crkvu - vidi sliku u C. FISKOVIĆ - N. GATTIN, *Juraj Dalmatinac*, Zagreb 1982, str. 64.

²³ C. FISKOVIĆ, *Korčulanska katedrala*, Zagreb 1939, str. 12, 49, tab. 20.

²⁴ NAS, KAS, br. 67, str. 10v: "Arma Bondumiera sopra la Capella".

²⁵ U KAS je sačuvano nekoliko prijepisa ove izjave od kojih je, čini se, najstariji onaj pod br. 67, str. 7-8v. On se u nekoliko pojedinosti razlikuje od ostalih prijepisa i koristimo se njime. Drugi prijepisi su pod br. 62, str. 15-15v; br. 80, str. 153-153v; br. 80, *Stampa capitolo et l[aiche] c[on]fraternità di Spalato al taglio*, str. 13-14. Izjava nema nadnevak, ali se može datirati između 1626. i 1645. jer se u njoj kao bivši knez spominje G. F. Venier (1624-1626) dok je Stipašinić umro u dobi od 80 godina 5. VII. 1645., a pokopan je na Pojišanu. (Državni arhiv - Split, splitske matice, knjiga umrlih II, str. 40.) Prigodom vizitacije crkve 1625. Nadbiskup O. Garzadori pohvalio je Stipašinića i istaknuo da je mnogo uradio za popravak i uređenje svetišta. Vidi bilj. 34, str. 926.

²⁶ NAS, KAS, br. 67, str. 7-7v. Na str. 9-9v je popis "Condanati à lavorar alla fabbrica della Madona di Poisan", a među njima su i muškarci i žene.

²⁷ Umro je 21. VIII. 1622. u dobi od 64 godine, a pokopan je na Pojišanu. Državni arhiv - Split, splitske matice, knjiga umrlih I, str. 19v.

²⁸ NAS, KAS, br. 67, str. 7v-8v. O značenju riječi pala vidi bilj. 30.

²⁹ Isto, str. 13v-14, datum zapisa je 2. IV. 1612.

majstora pozlaćeno izrezbareno prijestolje (*palla*)³⁰ s likovima i stupićima. Izradili su ga rezbar Antonio (koji je stanovao kod Madonna de Miracoli), crtač Iseppo, pozlatar Simon i kipar Francesco, a za to im je isplaćeno 2.302:4 lire.³¹ Na njegovoj stražnjoj strani bio je natpis: "Questa Palla è stata fatta dalli Fratelli della Madonna de Poisan MDCXX".³² Za crkvu je 1622. bila nabavljena i jedna željezna rešetka (*feriada*) za koju je kovaču Francescu Casteliniju isplaćeno 1.302:16 lira.³³

Obnovljenu crkvu pohodio je 1625. zadarski nadbiskup Oktavijan Garzadori. On je u njoj zatekao tri kamena oltara (pritom se pojam "kameni oltar" očito odnosi na menzu). Glavni je bio vrlo dobro opskrbljen nužnim priborom, a za Gospinu ikonu zabilježeno je da je krasna (*iconia est elegans*) kao i za onu na oltaru Gospe od Karmela o kojem se brinula bratovština. Treći oltar bio je također posvećen Gospi točnije Navještenju, kako se to vidi već iz Stipašinovićeve izjave, a imao je osrednju sliku (*cum iconia mediocre*). Garzadori je pregledao i sakristiju koja je bila vrlo dobro opskrbljena crkvenim potrepštinama.³⁴

Ljepšem izgledu svetišta, točnije Gospine slike, pridonio je i sâm grad. U znak zahvalnosti za oslobođanje od kuge 1644. splitsko Veliko vijeće je zaključilo da dvije trećine iznosa od 200 dukata bude upotrijebljeno za ukrašavanje Gospinog lika zlatom.³⁵

Podrobnije o inventaru crkve doznajemo iz dva popisa sastavljena u studenom 1693. U njima nalazimo kaleže, svijećnjake i lampade, veliki križ, crkvene knjige (od kojih jedan misal na hrvatskom i jedan ščavet), raznovrsno ruho, predoltarnike (od kojih jedan izrađen u drvu i pozlaćen), slike i "odjeću" (*vesturette*) za Gospinu sliku. O štovanju Bogorodice govore brojni srebrni zavjetni darovi (preko 200), više od 20 kruna te razne naušnice i prstenje³⁶ koji su joj darovani. Posebno se ističe prijestolje sa stupićima za Gospinu sliku, cijelo

³⁰ Iako u dokumentu stoji "palla" (vidi sljedeću bilješku) ne radi se o slici, odnosno poliptihu jer se u inventaru svetišta iz 1693. (vidi prilog) za prijestolje Gospine slike kaže "la capelletta ò pala". Riječ "palla" javlja se 1704. u knjizi riznice splitske katedrale u značenju moćnika glave sv. Staša: "palla d'argento nella quale esisteva il cranio di Sant'Anastasio". (K. PRIJATELJ, *Barok u Splitu*, Split 1947, str. 85.) Slično i 1702. u knjizi zapisnika sjednica Velikog vijeća. A. DUPLANČIĆ, *Regesta zapisnika splitskoga Velikog vijeća od 1620. do 1755. godine*, Grada i prilozi za povijest Dalmacije 14, Split 1998, str. 103.

³¹ NAS, KAS, br. 67, str. 14: "Conto cavato dal sudetto Libro della spesa fatta nella Palla overo, Altare Grande dorato delli Confratti della Beata Vergine di Poisan. 1619: 24: Febraro Venezia. Il Capitan Zuanne Fillipovich deve dar all'incontro per tanti contati à Mc(?) Antonio Intaggiador alla Madona de Miracoli, et à ms Iseppo dessegnador, et à M:ro Simon Indorador, et à Mistro Francesco Scultar per una Palla intaggiada, et dorada, con le sue figure d'intaggio così d'accordo in tutto L. 2302:4." Stupići (collonette) spominju se u inventaru iz 1693. - vidi prilog.

³² Isto, str. 14v-15. NAS, KAS, br. 60, str. 5 - tu piše god. 1630.! Isto, br. 158, str. 3v.

³³ NAS, KAS, br. 67, str. 10: datum 14. VII. 1622.: rešetka je težila 2271 unču.

³⁴ Propagandin arhiv - Rim, Visite e collegi, vol. 2, str. 795.

³⁵ A. DUPLANČIĆ, n. dj. (30), str. 38-39.

³⁶ Za vrste nakita vidi D. BOŽIĆ-BUŽANČIĆ, *Umjetnički nakit XVI-XVIII stoljeća u Splitu*, PPUD 15, Split 1963, str. 142-161. Ista, *Privatni i društveni život Splita u osamnaestom stoljeću*, Zagreb 1982, str. 108-120.

prekriveno srebrom.³⁷ Osim toga, u crkvi su se oko 1710. čuvala dva srebrna moćnika u obliku ruke.³⁸ Nepoznati pak donator dao je crkvi 1717. novu srebrnu lampu od oko 206 unča.³⁹ Brojnost crkvenog pribora istakao je već 1682. nadbiskup Stjepan Cosmi prigodom vizitacije svetišta, rekavši da je njime bolje opremljeno od gradskih crkava.⁴⁰ To potvrđuje i opis crkve iz oko 1720. godine.⁴¹ Spomenuto prijestolje za Gospinu sliku bilo je rastavljeno, dodan dio zavjetnih darova i za sve to nabavljeno je u Veneciji 1740. novo postolje.⁴²

Ovdje se trebamo zaustaviti na podatku, iz navedenog inventara, o odjeći za Gospinu sliku. U njemu je popisano devet malih haljina (*vesturette*) od svile različite vrste i još jedna na kojoj je bilo 106 srebrnih zavjetnih darova. Poznato je da su se kao izraz pobožnosti i zahvalnosti Gospinim kipovima darivale haljine. Običaj odijevanja Gospinih kipova proširio se po Evropi iz Španjolske nakon bitke kod Lepanta 1571. godine.⁴³ Ovisno o obliku kipa, haljine su bile različitog kroja počevši od jednostavnih prevjesa (poput pregače), do cijelih haljina. Primjera oblačenja Gospinih kipova ima i u Hrvatskoj, a među njima je oko 20 iz Dalmacije.⁴⁴

Dok je pojava haljina shvatljiva tamo gdje se radi o kipovima, dotle je ona na Pojišanu neobična jer je Gospin lik prikazan na slici, i to dopojasno. To nameće pitanje kako je Gospa bila odijevana, odnosno kako su haljine bile pričvršćivane.

³⁷ Državni arhiv - Zadar (dalje DAZd), stara splitska općina, kut. 289, sv. 293, str. 81-83. Prijepis u NAS, KAS, br. 80, str. 23-25. Zbog važnosti ovog inventara donosimo ga prilogu, s razriješenim kraticama, prema izvorniku u Zadru jer splitski prijepis ima neke netočnosti.

³⁸ A. DUPLANČIĆ, *Splitski spomenici u Kavanjinovu "Bogatstvu i uboštvu"*, Kulturna baština 13, Split 1982, str. 23.

³⁹ NAS, S, br. 68 - dnevnik nadbiskupa S. Cupillia, str. 209, potvrda predstavnika bratovštine o preuzimanju lampe 15. V. 1717.

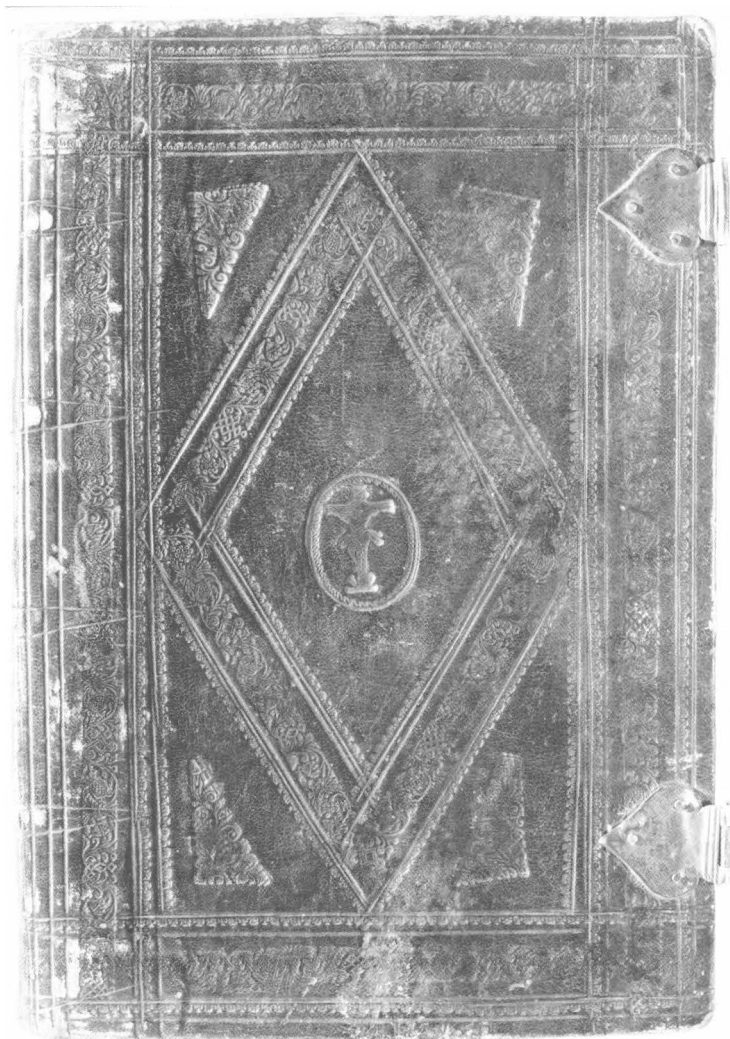
⁴⁰ A. DUPLANČIĆ, n. dj. (3), str. 21.

⁴¹ Isto. Vidi bilj. 12, str. 59-63: "La figura della B. V. e dipinta sulla tavola in foggia, che sa di Greco, e latino, e colla destra sostiene il celeste Bambino. A' solo il busto à mezza vita, e non è di spreggievol pennello. E collocata in un portatite trono, collocata sopra posto eminente nell'augusto, e bellissimo altare di vago intaglio indorato. Le sono affisse di sopra molte varie corone, e d'oro puro una parte. Gli altri ornamenti d'argento, d'oro, di gemme, le rendono gran maestà, corrisposta dall'argenteria copiosa dell'altare, e della capella, e dai damaschi cremesi di tutto il corpo della chiesa. ... Il tempio è ripieno di voti d'argento, di tabelle dipinte, di catene sciolte, di armi spezzate, di frantumi di navi, e di altri anatemi, testimonij delle grazie senza numero che ritraggono gl'impadori divoti." K. CICARELLI, L. KATIĆ, S. TRALJIĆ, *Četiri barokna oltara u srednjoj Dalmaciji*, PPUD 13, Split 1961, str. 272. Za oblaganje stupova u katedrali crvenim damastom vidi A. DUPLANČIĆ, n. dj. (30), str. 102-103.

⁴² J. ČUDINA, n. dj. (7), str. 26-32. NAS, KAS, br. 80, str. 71-73v. Popis izdataka koji donosi Čudina malo se razlikuje od onog iz arhiva, a osim toga nije objavio prihode koji se odnose na nabavu. Sliku prijestolja vidi u P. PETRIĆ, n. dj. (12), str. 33.

⁴³ J. RADAUŠ-RIBARIĆ, *Oko običaja odijevanja kipova B. D. Marije*, Kačić XXV, Split 1993, str. 545-557.

⁴⁴ *Ista*, *Tradicija odijevanja Marijinih kipova u Hrvata*, Mundi melioris origo, Marija i Hrvati u barokno doba, Zagreb 1988, str. 259. Pjesnik Jerolim Kavanjin ostavio je u svojoj oporuci iz 1709. Gospi od Pojišana izvezeni veo za pokrivanje stražnje strane Gospine slike kada se bude nosila u procesijama. A. DUPLANČIĆ, n. dj. (38), str. 23.

Prednja korica pravilnika bratovštine Gospe od Pojšana

Ovdje je vjerojatno riječ o prevjesima koji su možda bili i duži od slike, pa su tako stvarali privid cijelog Gospinog tijela. Slučaj da se Gospinom liku daruje odjeća i onda kada se ona ne može obući nalazimo u Trškom Vrhu kod Krapine. Tamošnji Gospin kip visok je samo 13 cm, pa su haljine obješene oko oltara.⁴⁵

Budući da je za jednu haljinu pojšanske Gospe navedeno da je prekrivena srebrnim zavjetnim darovima, možemo pretpostaviti da je bila stalno izložena u crkvi. Ona je odražavala Gospinu slavu kao i brojni nakit na slikama Gospe od Zdravlja u Splitu i Gospe Sinjske u Sinju.

⁴⁵ J. RADAUŠ-RIBARIĆ, n. dj. (44), str. 257.

Slika Bogorodice u pravilniku bratovštine Gospe od Pojišana

Pojišansko svetište nalazilo se za ono vrijeme veoma daleko od grada i o njemu su se brinuli pustinjaci. Osim toga, imalo je upravitelje (rektore), određena prava imao je kaptol, a tu su sjedište imale bratovštine Gospe od Pojišana i Gospe od Karmela. Bratovština Gospe od Pojišana osnovana je 20. XI. 1470. Sačuvan je njen pravilnik, prepisan u XVIII. st. na pergameni, koji na početku ima sliku Bogorodice. Iza teksta pravilnika je odobrenje, odnosno ovjera nadbiskupa Ivana Luke Garagnina od 28. V. 1766. Uvezan je u kožu tamnosmeđe boje s utisnutim

ukrasom. Na sredini prednje strane je Krist na križu, a na stražnjoj stigmatizacija sv. Frane. Zatvaraju ga dvije metalne kopče srolika oblika s puncom MZ.⁴⁶

Početkom XVIII. pokušalo se uz crkvu osnovati samostan: najprije kapucina,⁴⁷ a potom franjevac i njima povjeriti brigu o svetištu, ali bez uspjeha. Za vrijeme Morejskog rata napustili su franjevci samostan na Otoku na Prološkom blatu kod Imotskog i prešli na mletački teritorij. Krajem 1702. ili u svibnju 1703. starješinstvo franjevačke provincije Bosne Srebrene zamolilo je vlast da se imotskim redovnicima dozvoli izgradnja samostana na Pojišanu, na Sustjepanu ili negdje drugdje. Što je odgovorila vlada, nije poznato.⁴⁸

Nakon turske opsade Sinja u kolovozu 1715. sklonili su se tamošnji franjevci u Split gdje su nastojali naći stalno boravište.⁴⁹ Kao pogodno mjesto za njihov budući samostan učinio se Pojišan sa svojom poznatom crkvom. O toj mogućnosti raspravljali su bratimi Gospe od Pojišana već 4. rujna. Oni su se pobojali da će fratri od dužda zatražiti dozvolu za izgradnju samostana i tako ugroziti njihova prava. Zato su odlučili suprotstaviti se pokušaju franjevac.⁵⁰ Međutim, 17. VII. 1717. Senat je odobrio franjevcima da sagrađe samostan uz pojišansku crkvu, s tim da bratovština zadržava sva dotadašnja prava.⁵¹ Tu je odluku objavio 2. kolovoza generalni providur A. Mocenigo III. i naredio da se redovnicima preda ključ i crkva.⁵² Na temelju tih odluka sastala se bratovština s franjevcima 10. kolovoza i sklopila ugovor o korištenju Gospina svetišta.⁵³

Iako su protiv podizanja nove redovničke kuće ustala tri postojeća muška samostana, kaptol i upravitelj beneficija Gospe od Pojišana,⁵⁴ nadbiskup Cupilli je 8. I. 1718. dao franjevcima dozvolu za izgradnju. Radovi su započeli u ožujku 1718. i dobro napredovali, tako da je pročelni zid uskoro bio gotov do visine prozora. Izgradnja je bila povjerena protomajstoru Andriji Ruspiniju.⁵⁵ Prema jednom nacrtu iz oko 1720. godine⁵⁶ samostan je dobio vanjski obris jer je veći dio

⁴⁶ NAS, KAS, br. 484. Grga Novak piše da je bratovština osnovana 1471. i da se njena "matrikula sačuvala u originalu". G. NOVAK, *Split u Marulićevo doba*, Zbornik Marka Marulića, Zagreb 1950, str. 110, 113-114. Tekst pravilnika i ovjeru donosi J. ČUDINA, n. dj. (7), str. 10-16. Jedan nedatirani popis članova bratovštine s početka XVIII. st. sadrži imena 74 muškarca i 25 žena. NAS, KAS, br. 66, str. 9-10. Na istome mjestu (str. 12v-13) popis 44 bratima koji su prisustvovali skupštini održanoj 4. IX. 1715.

⁴⁷ O tome A. DUPLANČIĆ, *Prvi boravak kapucina u Splitu (1682-1875)*, Croatia christiana periodica 31, Zagreb 1993, str. 130-131. Isti, n. dj. (30), str. 101-102.

⁴⁸ K. JURIŠIĆ, *Katolička crkva na biokovsko-neretvanskom području u doba turske vladavine*, Zagreb 1972, str. 120.

⁴⁹ A. CRNICA, n. dj. (7), str. 8-17.

⁵⁰ NAS, KAS, br. 66, str. 12, datum 4. IX. 1715.

⁵¹ NAS, KAS, br. 80, str. 140-140v. S. ZLATOVIĆ, *Franovci države Presvet. Odkupitelja i hrvatski puk u Dalmaciji*, Zagreb 1888, str. 203. A. CRNICA, n. dj. (7), str. 21.

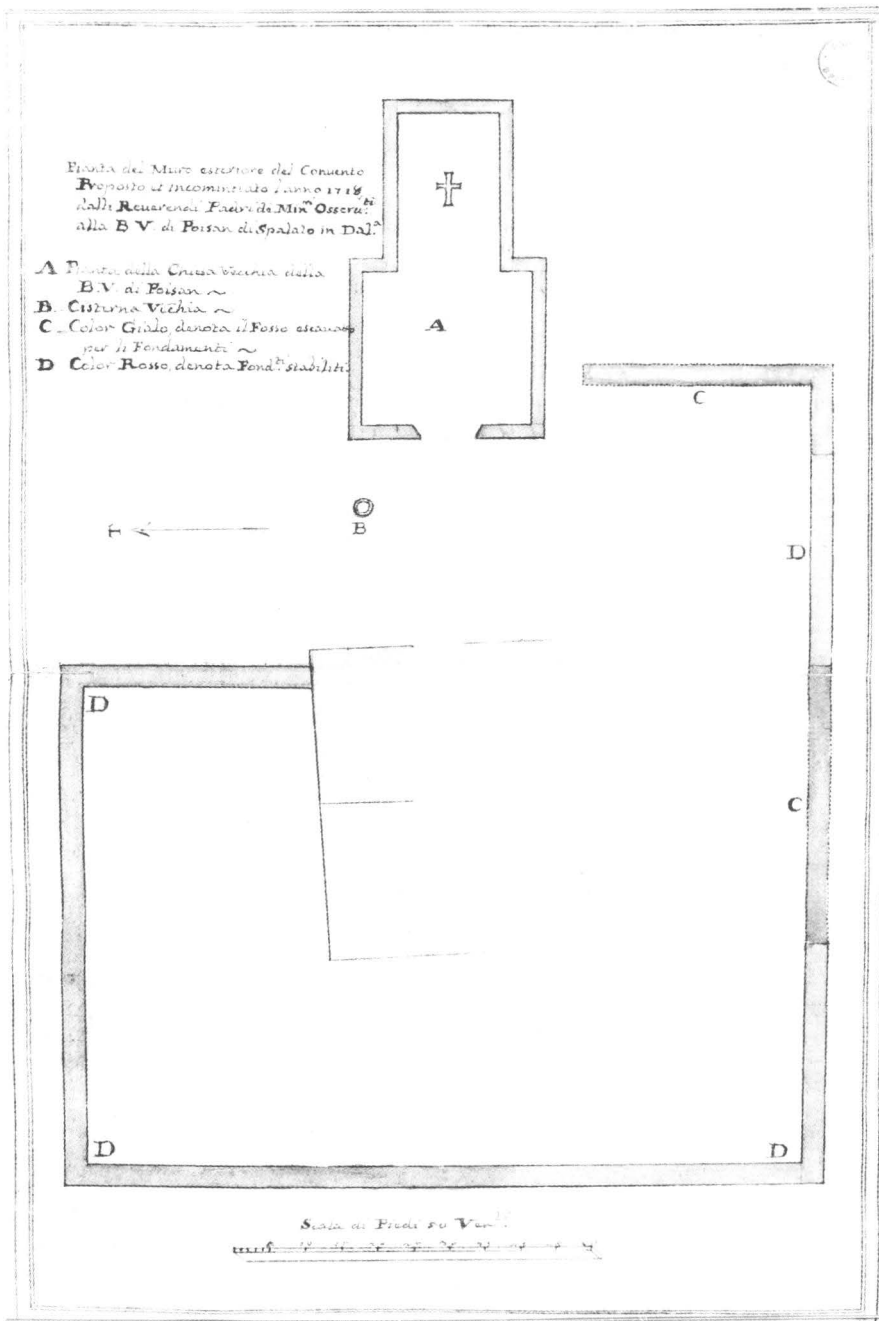
⁵² S. ZLATOVIĆ, n. dj. (51), str. 203. A. CRNICA, n. dj. (7), str. 21.

⁵³ NAS, KAS, br. 80, str. 163-164. A. CRNICA, n. dj. (7), str. 21-23.

⁵⁴ DAZD, stara splitska općina, kut. 406, sv. 528, str. 87 - terminacija gen. prov. A. Moceniga od 9. I. 1718.

⁵⁵ Isto. Ruspini je bio iz Bergama, a prethodno je vodio radove na izgradnji franjevačkog samostana u Sinju. C. FISKOVIĆ, *Ignacije Macanović i njegov krug*, PPUD 9, Split 1955, str. 210, 213.

⁵⁶ NAS, KAS, br. 158, str. 25. Legenda nacрта glasi: "Pianta del Muro esteriore del Convento Proposto, et incominciato l'anno 1718 dalli Reverendi Padri di Min.ri

Tlocrt započetog samostana iz oko 1720.

zidova bio podignut (D), dok su za manji dio bili iskopani temelji. Ali tada iz Venecije stigne nalog za obustavu radova jer je na zahtjev kaptola, triju starih samostana i upravitelja crkve don Petra Božića pokrenuta parnica.⁵⁷ Ona je trajala do 1723. i završila nepovoljno za franjevce koji su morali napustiti Pojišan.⁵⁸

Kako je trebao izgledati predviđeni samostan, znamo zahvaljujući sačuvanom projektu koji, nažalost, nije ni datiran ni potpisan.⁵⁹ Prema tome nacrtu, samostan se trebao graditi na zapadnoj strani crkve s kojom bi bio povezan južnim krilom. Na sjevernoj strani bio je glavni ulaz s dvostrukim stubištem kojim se uspinjalo na kat. Do njega je bila štala, konoba, manja prostorija poput atrija, zatim jedna druga odaja iz koje se ulazilo u nužnike i blagovaonicu na južnoj strani. Uz nju se nalazila kuhinja, ostava i kamin, zatim peć, drvarnica i na kraju praonica. U sredini je bio klaustar s trijemom i bunarom. Neposredno uz crkvu predviđen je jedan trijem, vjerojatno namijenjen vjernicima i namjernicima da ih zakloni od nevremena i vrućine. Na katu je planiran niz soba, od kojih dio nad klaustrom, s dugim hodnicima koji su na svakom kraju završavali balkonom.⁶⁰ Iz južnog krila predviđen je, premda nije označen, most za pristup u kor crkve (zato i otvor na

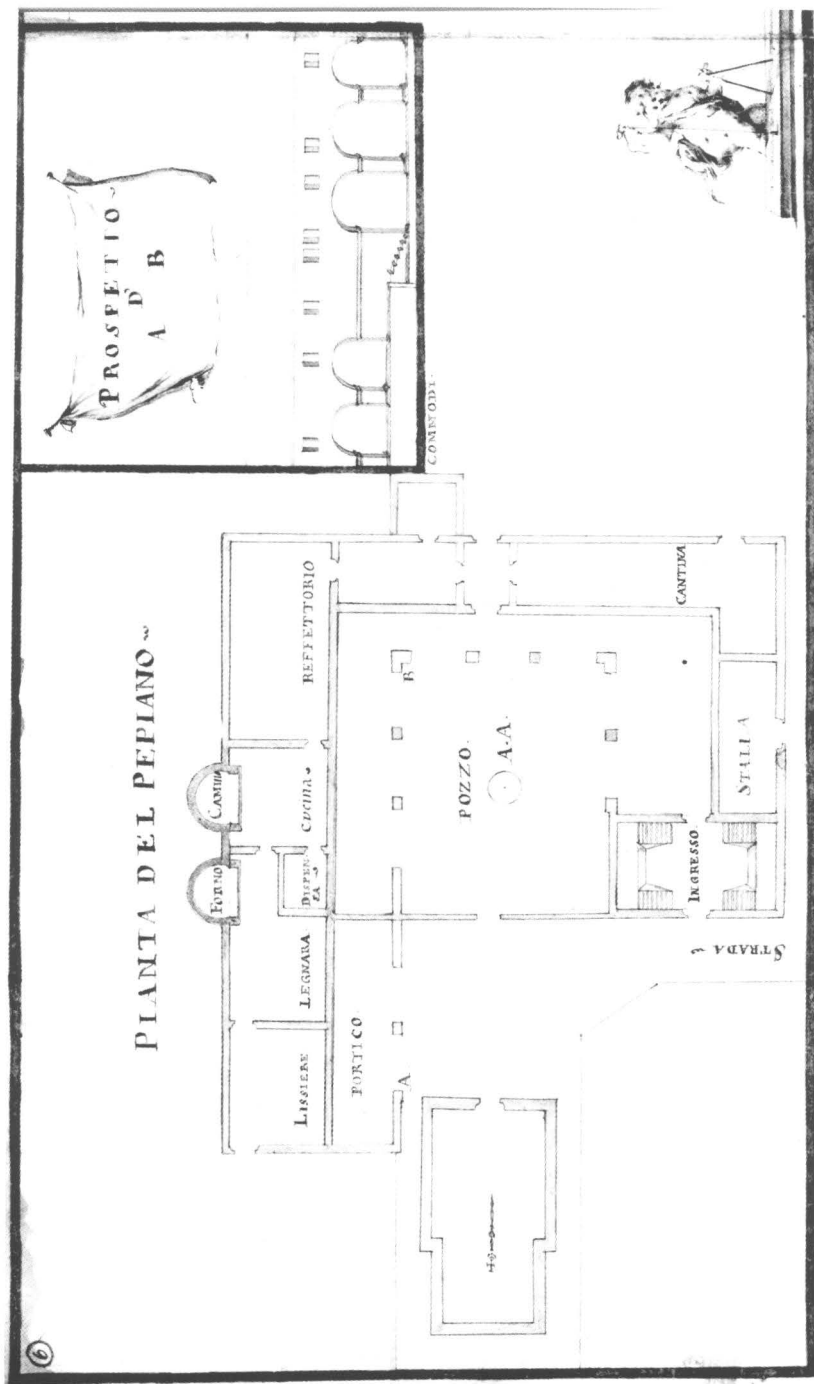
Osservti alla B. V. di Poisan di Spalato in Dal.a. A Pianta della Chiesa Vecchia della B. V. di Poisan. B Cisterna Vechia. C Color Giallo, denota il Fosso escavato per li Fondamenti. D Color Rosso, denota Fond.ti stabiliti." Nacrt nema potpis ni datum, ali je nastao u svezi s parnicom, dakle oko 1720. U jednom spisu datiranom u Splitu 24. V. 1718. spominje se model samostana koji je trebao biti dan na ogled zainteresiranim strankama. NAS, KAS, br. 158, str. 24-24v.

⁵⁷ U sporu između franjevaca i splitskog svećenstva svjedoče za pojedine navode razni majstori. To su: Nikola Beac (Beaz), pok. Ivana, krznar (varoter), 22 god.; Andrija Vušković zvan Kuprešanin, Andrijin, 37 god.; Petar Smoljičić, pok. Ivana, krznar (pellizzaro), 40 god.; Ivan Cosser, sabljar, 48 god.; Grgur Cosser, pok. Jurja, sabljar, 20 god.; Ilija Gašparović, pok. Vida, krojač, 33 god., stanuje u Velom varošu; Juraj Manola, pok. parona Vicka, krojač, 27 god., iz Velog varoša; Grgur Milojević, pok. Jurja, postolar, 40 god.; gosp. Oktavije Cherubini, pok. gosp. Andrije, zlatar, 47 god., bio je u rodu s Julijem Bajamontijem; Karlo Marini, Jakovljević, kožar, 45 god.; Marin Zane (Maria Zanne, Marin Zame) ili "culieti", pok. Petra, zlatar, 30 god.; Jakov Bosanac zvan Bili; Stjepan Matijević, pok. Matije, krznar (varoter), 20 god.; Ante Grčićević (Garcichievich, Garosichievich), pok. Ivana, krojač, 40 god.; Bartul (Bariša) Ribarević, pok. Ivana, krznar, 38 god.; Bartul Radojević, pok. Tome, krojač, 30 god.; Jakov Kostojević Bosanac, pok. Pavla, obuçar (callegaro ò scarparo), 85 god.; Martin Juričić (Giuricich, Giunicich), pok. Nikole, zlatar, 34 god.; "domino" Silvestar Barachi, pok. Frane, krojač, 22 god. NAS, KAS, br. 67.

⁵⁸ S. ZLATOVIĆ, n. dj. (51), str. 204-208. A. CRNICA, n. dj. (7), str. 28-41. G. NOVAK, *Povijest ...*, n. dj. (6), str. 360-362.

⁵⁹ Arhiv Franjevačkog samostana - Sinj, zbirka nacрта, br. 6. Legenda nacрта glasi: "Pianta, e prospetto del convento proposto alla chiesa della S. Vergine di Possano (sic!) sopra Spalato. Dichiarazione. A.A. Pianta del Pepiàno, con tutti li suoi servizij. B.B. Pianta del suolo con tutto il suo comodo." Na tlocrtu prizemlja označeni su: Portico, Lissiere, Legnara, Forno, Dispensa, Camino, Cucina, Refferttorio, Cantina, Stalla, Ingresso, Pozzo. Na poledeni je zabilješka da je ovo nacrt samostana predviđenog za izgradnju franjevcima iz Rame u Splitu. Zahvaljujem fra Josipu Anti Soldi koji me je upozorio na ovaj nacrt i dao za objavljivanje.

⁶⁰ Da je riječ o balkonima a ne o prozorima, vidi se iz usporedbe presjeka s tlocrtom kata.

Naert za samostan kraj Gospe od Pojšana (prizemlje)

njenom zidu) iznad ulaznih vrata.⁶¹ Sudeći po laganoj naznaci na presjeku, čini se da je krov trebao biti pokriven kupom kanalicom. Cijeli je samostan dobro zamišljen, s logičnim nizanjem i povezivanjem određenih prostorija te odvojenim ulazima koji omogućuju nesmetan pristup.

Budući da projekt nije potpisan postavlja sa pitanje njegova autora, ali se za sada na to ne može odgovoriti. Treba, međutim, upozoriti na njegovu sličnost s tlocrtom samostana u Sinju, na kojem je prema ugovoru iz 1698. radio i protomajstor Ivan Macanović. Sačuvani tlocrt iz 1702. godine⁶² pokazuje da je tamošnji samostan imao blagovaonicu, kuhinju, skladište i podrum na južnoj strani, poput splitskog, te klaustar s trijemom i bunarom. Po svojoj pravilnosti slične su i sobe. Osim toga, trijem i sobe iznad njih vide se na projektu zgrada predviđenih nasuprot crkvi koji je 1720. izradio inženjer Francesco Melchiori.⁶³ Očito je, dakle, da su franjevci u Splitu htjeli imati samostan sličan onome koji im je stradao u Sinju, pa su i vođenje radova povjerili istom protomajstoru Ruspiniju. Pri tome je određenu ulogu mogao imati tadašnji gvardijan Pavao Vučković koji je prisustvovao sklapanju ugovora s Macanovićem i po čijoj je zamisli Melchiori izradio projekt za kuće u Sinju.⁶⁴

Tlocrt crkve na ta dva plana slaže se s onim na Calergijevoj karti iz 1675. na kojoj je također ucrtan bunar,⁶⁵ i njenim izgledom na Santinijevoj slici iz 1666. po kojoj se vidi da je to bila manja crkva s apsidom i zvonikom na preslicu za tri zvona. Poviše vrata nalazio se prošupljeni prozor u obliku četverolista, a iznad njega mašikula koja je služila za obranu.⁶⁶

⁶¹ Kor se spominje u vizitaciji nadbiskupa Cosmija iz 1682, a u njemu je zbog nesigurnih vremena noću boravio jedan čuvar. Iz kora se prilazilo mašikuli. A. DUPLANČIĆ, n. dj. (3), str. 21.

⁶² C. FISKOVIĆ, n. dj. (55), str. 210-213, 215. J. A. SOLDI, *Crkva i oltar Gospe Sinjske u 18. stoljeću*, PPUD 33 (Prijatelj zbornik II), Split 1992, str. 459, 461.

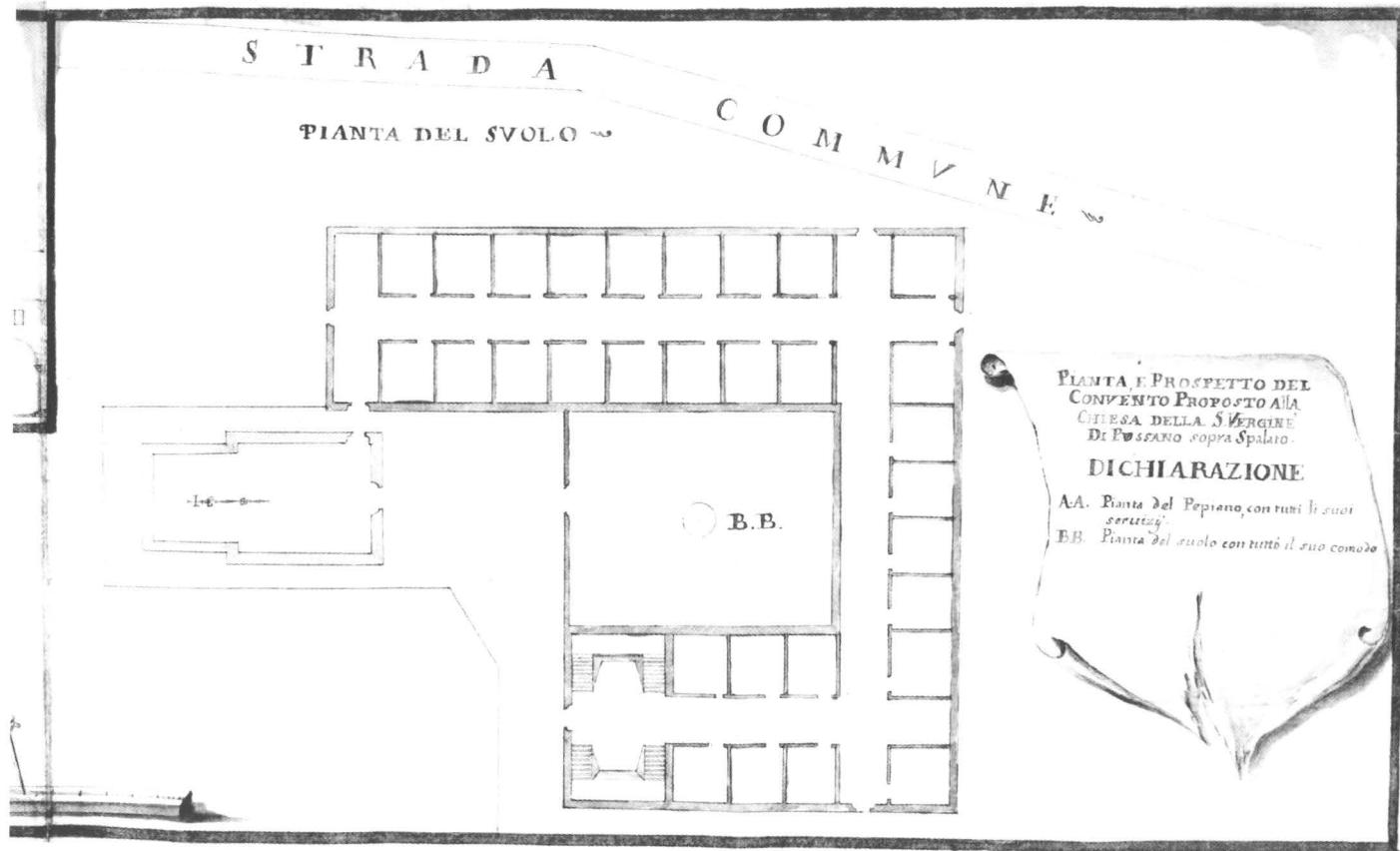
⁶³ J. SOLDI, *Prilozi za upoznavanje razvoja Sinja pod Venecijom*, Sinjska spomenica 1715-1965, Sinj 1965, str. 171. K. PRIJATELJ, *Aggiunte a Francesco Melchiori architetto vicentino operoso in Dalmazia*, Bollettino del Centro internazionale di studi di architettura "Andrea Paladio" X, Vicenza 1968, str. 323, sl. 244. O Melchioriju vidi A. DUPLANČIĆ, n. dj. (9), str. 261, 264-265. R. TOMIĆ, *Novi podaci o makarskoj katedrali*, Makarsko primorje I, Makarska 1990, str. 133-135. Nakon osvajanja Imotskog 1717. izradio je zajedno s inž. Sigismundom Moserom de Filseckom plan preuređenja tvrđave. (B. BEZIĆ, *Imotska tvrđava Topana*, PPUD 23, Split 1983, str. 209, prezime na kraju legende desnog dijela nacrtu.) On se 1729. spominje u svezi s popravkom i izgradnjom novih zidina u Kotoru. V. ĐUROVIĆ, *O zidinama grada Kotora*, Spomenik SAN CV, Beograd 1956, str. 143.

⁶⁴ C. FISKOVIĆ, n. dj. (57), str. 211, 213. J. A. SOLDI, n. dj. (57), str. 460, 465. K. PRIJATELJ, n. dj. (63), str. 323.

⁶⁵ DAZd, mape Grimani, br. 96. Calergijeva karta Splita s utvrđama Gripe i Bačvice te nekoliko podataka o njemu objavljeni su u A. DUPLANČIĆ, *Prilog poznavanju obrane Splita u XVII i XVIII stoljeću*, Vesnik Vojnog muzeja 33, Beograd 1989, str. 119-120. Također P. PETRIĆ, *Topografske bilješke splitskog polja*, Kulturna baština 17, Split 1987, str. 140-141.

⁶⁶ Vidi bilj. 13.

Naert za samostan kraj Gospe od Pojšana (prvi kat)

Kult pojišanske Gospe bio je čuven pa je njena slika uvrštena u popis poznatih Marijinih slika na području Mletačke Republike iz 1761. godine.⁶⁷ Crkva na Pojišanu bila je pak u potpunosti Gospino svetište. U početku se u njoj nalazio samo jedan oltar sa čudotvornom slikom da bi nakon proširenja početkom XVII. st. dobila još dva posvećena Gospi. Takvo stanje zatekao je nadbiskup Garagnin 1766. Do promjene u posveti oltara došlo je nakon te godine: umjesto Navještenja uvedeno je štovanje sv. Nikole. Kada se to dogodilo, nije za sada poznato, ali se sigurno zbilo prije 1833. kada se spominje oltar zaštitnika pomoraca sv. Nikole.⁶⁸ U međuvremenu je za oltar Gospe od Karmela nabavljena nova pala koju je oko 1780. izradio splitski slikar Sebastijan Devita.⁶⁹

Zbog sve većeg štovanja Gospine slike, crkva je postala tijesna. Zato je na sjednici bratovštine Gospe od Pojišana 26. I. 1755. izražena potreba da se sagradi sakristija i proširi stara crkva.⁷⁰ Već 15. svibnja spominje se isplata inženjeru za model crkve (144 lire) i nabava 204 modija živog vapna (1.379 lira), a 19. I. 1756. isplaćena su četiri minera koji su 20 dana vadili kamen za temelje crkve (90 lira).⁷¹ U srpnju 1759. trebalo je biti obavljeno polaganje kamena temeljca, ali je to odgođeno pa je izgradnja započela 1760. godine.⁷² Čini se da je vođenje radova bilo povjereno protomajstoru Matiji de Rossiju⁷³ koji ih je odbio početi prije negoli se nacrt, što ga je izradio neki Ciprico, pošalje na odobrenje u Zadar.⁷⁴

⁶⁷ A. DUPLANČIĆ, *Ponovno o glavnom oltaru crkve Gospe od Pojišana u Splitu*, PPUD 33 (Prijateljeb zbornik II), Split 1992, str. 490.

⁶⁸ NAS, poz. 145, kut. I. Upravitelji svetišta mole 22. III. 1833. da se mramorni predoltarnik iz crkve sv. Roka na Peristilu premjesti na oltar sv. Nikole u pojišanskoj crkvi. NAS, S, protokoli, 1833, br. 477.

⁶⁹ R. TOMIĆ, *Sebastijano Devita na Pojišanu i Lovretu u Splitu*, Kulturna baština 21, Split 1991, str. 97-102. Isti, Slike u crkvi i samostanu Gospe od Pojišana, Svetište, str. 53-54. Tomičevu atribuciju Deviti potvrđuje jedno pismo Petra Zečevića Franji Carari iz 1850. koje ću posebno objaviti.

⁷⁰ J. ČUDINA, n. dj. (7), str. 8. On pretpostavlja da je reljef na apsidi crkve, koji je 1755. izradio majstor Matija iz Omiša, uspomena na ovu odluku. Pri tom pogrešno piše da je na reljefu godina 1775. (Isto, str. 20. A. DUPLANČIĆ, n. dj. (3), str. 20, 24.) Taj reljef se stilski vezuje uz onaj iz stare crkve sv. Mihovila u Prološcu iz 1751. koji otkriva Matijino prezime Kirigin. (M. IVANIŠEVIĆ, *Ponešto novoga o staroj crkvi Svetog Mihovila*, Proložac 2, Proložac 1989, str. 20-22.) Još mu je bliži, gotovo istovjetan, reljef na apsidi crkve Male Gospe u Katunima kod Omiša iz 1754. Za njegovu fotografiju zahvaljujem Marijanu Lozi.

⁷¹ NAS, KAS, br. 80, str. 65-65v.

⁷² J. ČUDINA, n. dj. (7), str. 17-18.

⁷³ Ovaj majstor, uz oznaku da je iz Splita, javlja se 1749. u Omišu gdje je zajedno s arhitektom Alvisom de Prettijem iz Venecije i Spličaninom Mihovilom Luposignolijem ocijenio popravak svoda župske crkve sv. Mihovila. A. DUPLANČIĆ, n. dj. (9), str. 263.

⁷⁴ J. ČUDINA, n. dj. (7), str. 18. On piše "il disegno fatto dal Sig. Ciprico", što je možda pogrešno umjesto Cippico. Treba, međutim, upozoriti da je u Zadru živio kapetan Iseppo (Giuseppe) Ciprico koji je umro 27. XI. 1773. Otac mu se zvao Antonio, a žena Lucia Mandini i stanovao je u kvartu sv. Mihovila. Prije je bio na Krfu gdje je 14. IX. 1761. sastavio oporuku; tada je imao čin poručnika. (DAZd, oporuke deponirane u kancelariji zadarskih knezova /1318-1797/, sv. IV, str. 120-124, 140, 165, 166.) Budući da su vojni inženjeri radili i projekte crkava, moguće je da je ovo ista osoba koju spominje Čudina. (O vojnim inženjerima vidi A. DUPLANČIĆ, n. dj. /9/, str. 261-267. R. TOMIĆ,

Tijekom radova, 1766. svetište je pohodio nadbiskup Ivan Luka Garagnin. Tada je bila dovršena apsida i sakristija. Gospina slika na glavnom oltaru bila je zatvorena u srebrnoj krasno izrađenoj kutiji (*cappitello argenteo eccellenti arte elaborato*), tj. prijestolju koje je nabavljeno 1740. Oltaru je pripadalo osam srebrnih svijećnjaka, pet lampada, predočnice i drugo. Radi sigurnosti, apsida je zatvarana željeznom rešetkom. U crkvi su bili oltari Gospe od Karmela i Gospe od Navještenja, a o ovom drugom brinula se obitelj Benedetti. U vizitaciji se navode i natpisi koji su se nalazili s vanjske i unutrašnje strane vrata⁷⁵ iz čega se vidi da stara crkva još nije bila u potpunosti srušena i da je bila u funkciji.

Do početka svibnja 1769. bio je izgrađen istočni dio crkve pa je na red došlo rušenje starog pročelja, uklanjanje sarkofaga Jelene Bondumier i natpisa ispod njega. Zato su bratimi Gospe od Pojišana 26. IV. 1769. od vlasti zatražili mišljenje o tome gdje će postaviti sarkofag: na novi zid ili na drugo mjesto. Splitsko Zdravstveno vijeće je 1. svibnja zaključilo da predmet pošalje na odluku Magistratu za zdravstvo u Veneciju.⁷⁶ Što je magistrat odgovorio, nije poznato. Vjerojatno je predložio da se sarkofag ukloni, jer ga danas nema, dok je donji natpis uzidan uz oltar Gospe od Karmela.

Potkraj 1771. izgradnja se bližila kraju (*vicino al suo termine la Fabrica della B. V. di Poisan*), ali je bratimima tada ponestalo novca pa su se 5. prosinca obratili za pomoć upravi grada. Splitsko Veliko vijeće je na sjednici od 8. prosinca odlučilo dati 50 cekina kao znak zahvalnosti grada Gospi za mnoge milosti, a posebno za zaštitu u doba kuge.⁷⁷ Taj je zaključak odobrio generalni providur G. da Riva 21. VIII. 1772.⁷⁸ pa spomenuti dokumenti pomiču završetak radova iz 1771.⁷⁹ u koju godinu poslije. Zvonik crkve dovršen je, čini se, 1782. godine.⁸⁰

Nakon što je crkva dovršena, pažnja bratima usmjerila se na izradu glavnog oltara dostojnog Gospine slike. Zbog velikih troškova i problema oko nacрта, ta je zamisao morala čekati do 1791. kada je sklopljen ugovor s mletačkim kiparom Pietrom Onigom koji je oltar dovršio 1794.⁸¹ Stari drveni pozlaćeni oltar prodan je 1793. godine.⁸²

Nižuci navedene podatke, došli smo do kraja XVIII. st. koji je uzet kao granica za ovaj prilog, jer sačuvana grada o crkvi iz XIX. st. zaslužuje posebnu obradu.

n. dj. /63/, str. 130-140.) U slučaju da je riječ o prezimenu Cippico dozvoljeno nam je pretpostaviti da je to inženjer Koriolan Cippico koji se spominje u Splitu 12. VII. 1788. u svezi s jednom procjenom. ([Stampa] Per il nob. sig. co: Rados Antonio Michieli Vitturi contro il signor colonello Giorgio Antonio Mattutinovich, [Venezia, bez god.], str. 5.) Inž. Cippico navodi se u naredbi V. Dandola od 1. V. 1807. o održavanju cesta u Dalmaciji. (A. DUPLANČIĆ, *Katalog, Doba francuske uprave u Dalmaciji*, Split 1989, str. 65.) Kao splitski okružni inženjer sa činom poručnika umirovljen je 1817. D. KEČKEMET, *Vicko Andrić*, Split 1993, str. 20, 28, 30, 31.

⁷⁵ NAS, S, br. 83.

⁷⁶ Vidi bilj. 14. U molbi se za sarkofag koristi riječ urna.

⁷⁷ DAZd, katastri Dalmacije 17. i 18. st., br. 1, str. 121-121v: "considerandosi l'infiniti doveri che hà questa Città verso la Beatissima Vergine per le continue grazie, che in occasione di seccità, e d'inondazione hà ricevute col mezzo di quella Miracolosa Immagine, e specialmente la duplicata preservazione dell'orribil Flagello della Peste, che attaccà per due volte a memoria nostra questi Borghi senza veruna lesione della Città medesima".

Na početku molbe bratima stoji godina 1772, a pismo na poledini, kojim splitski knez javlja providuru zaključak Vijeća, datirano je 10. VII. 1772. Providurov odgovor nosi nadnevak 21. VIII. 1772.

⁷⁸ Isto, str. 122.

⁷⁹ J. ČUDINA, n. dj. (7), str. 19-20. A. DUPLANČIĆ, n. dj. (1), str. 15. Isti, n. dj. (3), str. 22. O posudbi 200 cekina potrebnih za dovršenje crkve (Čudina, str. 19) vidi NAS, KAS, br. 80, str. 79, 81.

⁸⁰ J. ČUDINA, n. dj. (7), str. 20.

⁸¹ A. DUPLANČIĆ, n. dj. (67), str. 488-489. R. TOMIĆ, *Barokni oltari i skulptura u Dalmaciji*, Zagreb 1995, str. 147, 150, 152-157. Tu je dano novo tumačenje alegorijskih kipova oltara: desni prikazuje Dobrotu, a lijevi Djevičanstvo.

⁸² A. DUPLANČIĆ, n. dj. (67), str. 489.

Napomena: Sažetak ovog teksta pročitan je na znanstvenom skupu "Splitska predgrada Lučac-Manuš" koji je održan 30. XI. 1992., a dio je objavljen, ali bez bilježaka, u mom članku navedenom u bilješci br. 1. Ovdje se donosi u cijelosti jer predviđeni zbornik radova još nije tiskan.

PRILOG

Adi 13 Novembre 1693.

Inventario delli ori, argenti, paramenti, et altri mobili essistenti nella Chiesa della Beata Vergine di Poissan ...

In Sacrestia, di Sotto, e Sopra

Tre Calizi di argento colle sue patene, uno dorato, l'altro non, et il 3.o con pedestal di rame pur dorato

Quatro Candelieri grandi di argento compresi doi piccoli con l'inscrition di Romiti

Una Croce d'argento grande massizza, cioè il Crocifisso con diadema, chiodi, e frece, et il suo pedestal grande tutto di argento

Un aspensorio di argento

Una lampada grande, et una piccola di argento

Sei candelieri di legno dorati, col Crocefisso compagno Sacrum Convivium e lavabo

Messali trà boni [et] vechi quatro

Un Messal Illirico

Un Schiavetto, e doi Cartelle da morto

Una pianeta di telletta d'oro bianca, colla sua stola, e manipolo

Un'altra detta rossa con oro, con manipolo, e stola

Una pianeta nova di veludin fondi di argento, con manipolo, e stola

Undeci camisi trà vechi, e novi di tella schietti, et una cotta vechia

Pianete dieci di seda usate e vechie di diverse qualità di seda, e diversi colori, con manipoli, e stole

Quattro altre pianete di lana di diverse qualità usate

Sette cingoli, et Amiti 20

Tovaglie dicisette con merletto piccolo per Altari di tella trà usate, e vechie
 Item undeci altre tovaglie come sopra compagne
 Doi sugamani di tella, et tre sottotovagle
 Bancali divisadi trà usati, e vechi sei
 Sei candelieri di laton sopra l'Altare
 Borse da calize tra seda, e lana di diversi colori dodeci
 Corporali dieci
 Purificatorij 48. Item altri 34
 Velli da calizi di diverse sorti di seda e vello e tella numero 103
 Palette none
 Tre lampade di otton, doi piccole et una grande
 Una patena, et un pedestal di rame dorati
 Tre mahrame, compreso un tocho di vello bianco
 Un linciol vecchio
 Doi telle Turchine per coprir altari
 Un Vello da subdiacono
 Una coltrinetta di cendal verde
 Una traversa di vello da donna
 Un antipendio à rede, et tre altri tochi di coltrina à rede
 Doi pianete di tella bianca
 Un antipendio di cambrada
 Antipendij vechi di più sorti, sei di rassa
 Detti di seda di diverse sorti 13, et un bianco racamado di tella
 Un mazzetto di scritte inutili
 Un Armer grande
 Doi cucini d'Altar
 Doi quadretti fatti à teler sopra la pala, uno per parte uno à latere, di diverse
 qualità d'invodi d'argento numero di 110
 Vesturette di seda di diverse sorti della Madonna 9
 Una scatola con sei mazzi di fiori falsi
 Un candelier piccolo di latton
 Quatro pile d'oglio
 Tre quadri vechi all'antiga, et l'altro grande in sagrestia
 Un banco d'apparati
 Cinque invodi in quadretti d'argento in Cappella
 La Vesturetta della Beata Vergine con sopra invodi di argento attaccati di
 diverse sorti, e qualità numero 106
 Un antipendio di legno dorato, et intagliato
 Tre antipenij di corridoro
 Doi coltrinelle bianche di damscho
 Quatordici corone d'argento compresa la grande in capo della cuppola; item
 altre sette d'argento dovute in tutto 21
 Una meza corona et un invodo d'argento dorato
 Un circolo d'argento con rossete, e pietre rosse tempestade
 Un paro orecchinetti d'oro à perusin, col suo pomoletto à filo
 Sei pomoletti, e doi angoletti di argento
 La Capelletta ò pala della Beata Vergine tutta coperta di argento, con li col-
 lonette pur coperte di argento

In Choro

Diversi effetti del Romito, che non furono messi nell'Inventario per hora

Adi 23 Novembre 1693. Spalato

Inventario e consegna del denaro, scritture, ori, e argenti di ragione della Beata Vergine di Poisan ...

In conta di moneta L 8:5

Da riscuoter da Francesco Matosich L 24:7

Una boletta di L 160:8, sottoscritta dalli Illustrissimi Marco Manolesso fù Conte [e] Capitano et Nicolo Bernardo Provveditor Extraordinario di primo settembre 1660

Contatto fatto da Stefano Divnich delli doi pezzetti di Vigna à Stolaz

Particola del testamento della quondam signora Manetta consorte del quondam signor Vicenzo Tomaseo, con cui lascia alla Beata Vergine un paro d'orechini smaltati

Doi tocchi di manin à officietto rotti di officietti numero 19

Una colana con perusini d'oro grandi sedici, et altri piccoli 17, et dieci grani di coraletto piccoli

Un cordon d'oro, con un reliquiario d'oro pendente attaccato al detto, et un anelletto piccolo d'oro à cavalier

Un anello d'oro con sette pietre bianche à centurin

Un altro detto à rosetta con sei perlette in mezzo, et una turchina

Un anello d'oro à casteletto con pietra bianca rotta

Un anello di bollo d'oro col nome di Iesù

Un anelletto piccolo con tre pietre bianche fatto à centurin

Un altro anello d'oro con pietra bianca piccolo

Un paro d'orechini d'oro à filo, con doi perosi pendenti

Un paro d'orechini d'oro con perusini, et doi cristali grandi pendenti sotto li stessi

Un paro d'orechini d'oro schietti picoli, con tre perosi per cadauno pendenti discompagni, e legate le [nejasna riječ] con azze

Un altro paro orechinetti piccoli, con doi perosi pendenti, uno per ciaschedun rechin

Doi crocette di argento in fozza di reliquiarij

Una vereta di argento

Tre altri tochetti di argento

Una pietra d'agata

Bezzetti, e soldi Venetiani, falsi e boni 22, et un grosetto

NUOVI CONTRIBUTI PER LA CHIESA DELLA MADONNA DI POJIŠAN A SPLIT

Arsen Duplančić

Nella relazione si pubblicano notizie finora inedite, risalenti al XVII e XVIII secolo, sulla chiesa della Madonna di Pojišan. Si riferiscono innanzitutto all'ampliamento del 1607 e alla successiva sistemazione dell'interno. Merita particolare attenzione l'inventario della chiesa del 1693 (qui allegato), che illustra la ricchezza dei suoi arredi e la grande devozione per il dipinto della Madonna. Tra i doni votivi sono interessanti le cosiddette »vesturette«. I disegni qui pubblicati testimoniano la presenza di due monumenti oggi, purtroppo, non più in loco. Si tratta del rilievo con la raffigurazione del labirinto, che si trovava sulla facciata della chiesa, e del sarcofago della figlia del conte Marino Bondumier, che stava sopra la porta d'ingresso dalla parte interna. Il labirinto della chiesa di Pojišan è particolarmente interessante non conoscendosi altri esemplari in Dalmazia. Nel seguito della relazione si parla del tentativo di costruire accanto alla chiesa della Madonna di Pojišan, un convento destinato ai francescani che nel 1715 erano passati a Spalato (Split) da Sinj. In rapporto a ciò si pubblicano anche due disegni, di cui il secondo rappresenta il progetto del convento. La parte conclusiva della relazione è rivolta alla costruzione della chiesa nuova che ebbe inizio nel 1760.